

Kansen en belemmeringen voor omschakeling naar de biologische sector

Marieke J.G. Meeusen

Kansen en belemmeringen voor omschakeling naar de biologische sector

Marieke J.G. Meeusen

LEI Wageningen UR
Wageningen, november 2015

REPORT
LEI 2015-148
ISBN 978-90-8615-722-8

Meeusen, M.J.G., 2015. *Kansen en belemmeringen voor omschakeling naar de biologische sector*. Wageningen, LEI Wageningen UR (University & Research centre), LEI Report 2015-148. 28 blz.; 7 fig.; 1 tab.; 5 ref.

De vraag naar biologische producten groeit harder dan het aanbod van de Nederlandse biologische sector. De vraag die het ministerie van Economische Zaken stelt is welke factoren de omschakeling van de gangbare naar de biologische sector belemmeren en hoe deze omschakeling gestimuleerd kan worden. Daartoe heeft ze het LEI Wageningen UR gevraagd om interviews met marktpartijen te houden en een enquête uit te zetten om de overwegingen bij biologische boeren te peilen. Belangrijke uitkomst is dat de sector vooral zelf de regie wil houden op het omschakelproces en voor de overheid een faciliterende rol ziet.

Trefwoorden: biologische landbouw, omschakeling

Dit rapport is gratis te downloaden in het E-depot <http://edepot.wur.nl> of op www.wageningenUR.nl/lei (onder LEI publicaties).

© 2015 LEI Wageningen UR
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E informatie.lei@wur.nl,
www.wageningenUR.nl/lei. LEI is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

LEI hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2015
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Het LEI aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

LEI 2015-148 | Projectcode 2282100129

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	Summary	8
1	Welke instrumenten stimuleren het omschakelen van de gangbare naar biologische landbouw?	10
2	De markt vraagt om omschakeling	11
3	Boeren schakelen al om	15
4	Drempels en belemmeringen bij omschakeling	19
5	Facilitering door de overheid is welkom	21
	Literatuur en websites	23
	Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden	24
	Bijlage 2 Bedrijfsresultaten biologische en gangbare melkveehouderij	25
	Bijlage 3 Structuur van de biologische landbouwsector	27

Woord vooraf

Het ministerie van Economische Zaken heeft het LEI gevraagd een consultatie onder stakeholders in de biologische sector te houden over de huidige en toekomstige marktontwikkelingen en de vraag welke instrumenten zouden kunnen bijdragen aan een betere balans tussen (de groeiende) vraag naar biologische producten en het binnenlandse aanbod daarvoor.

Dr. Renze Brouwer van het Ministerie van EZ (Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit, PAV) heeft deze studie begeleid. Wij kijken terug op een plezierige samenwerking en constructieve feedback op de tussenresultaten.

Wij willen alle geïnterviewden hartelijk danken voor hun medewerking aan dit rapport. Ook willen wij Anja Ekkelboom van SKAL hartelijk danken voor het beschikbaar stellen van de gegevens die de enquête onder de biologische boeren mogelijk gemaakt hebben. Ook bedanken wij Natascha van Zelst, Jeroen Hammerstein, Jakob Jager en Ruud van der Meer (allen werkzaam bij LEI Wageningen UR) voor hun hulp bij de uitvoering van deze studie.

Prof.dr.ir. J.G.A.J. van der Vorst
Algemeen Directeur LEI Wageningen UR

Samenvatting

Hoofdvraag

Het ministerie van Economische Zaken heeft het LEI Wageningen UR gevraagd een consultatie uit te voeren onder stakeholders in de biologische sector om de huidige en toekomstige marktontwikkelingen in kaart te brengen en na te gaan welke instrumenten het ministerie van Economische Zaken kan inzetten om bij te dragen aan een betere balans tussen (de groeiende) vraag naar biologische producten en het binnenlandse aanbod daarvoor.

Deelvragen

- Hoe is de huidige en toekomstige markt voor biologische producten?
- Welke factoren zijn belemmerend in de omschakeling van de gangbare naar de biologische landbouw?
- Welke instrumenten kunnen van nut zijn om de omschakeling van de gangbare naar de biologische sector te vergemakkelijken?
- Welke rol zien marktpartijen daarin voor de overheid?

Conclusies

- Er is spanning in de markt
 - De vraag naar biologische producten stijgt sneller dan het aanbod.
 - Waarbij de vraag naar biologische dierlijke producten harder groeit dan die naar biologische plantaardige producten.
- De groeiende marktvraag vereist omschakeling van gangbare bedrijven naar biologische productie omdat
 - de huidige uitbreiding van bestaande biologische landbouwbedrijven niet voldoende is om de groeiende vraag op te vangen en
 - er ook vanuit het biologische concept grenzen aan intensivering en uitbreiding zijn.
- In diverse landbouwsectoren wordt volop van de gangbare naar de biologische sector overgeschakeld omdat:
 - men dit ziet als een goede marktkans met hogere inkomens
 - de ideologie aanspreekt.

Een uitzondering vormt de pluimveevleessector, waar de omschakeling stroef verloopt omdat er goed verdiend wordt in de gangbare sector, de gangbare bedrijven fors groter zijn dan de biologische en de eventuele inspanningen om te schakelen relatief groot zijn.
- De volgende drempels en belemmeringen bij de overstap worden genoemd:
 - financiering van grond en gebouwen
 - hoge desinvesteringen
 - inkomensdaling in de omschakelingsperiode
 - beperkte kennis over de biologische productiemethode
 - beperkt zicht op de vooruitzichten op de lange termijn in de markt
 - beperkt beschikbaar palet aan toegestane middelen (fruitsector)
 - een tekort aan biologisch voer
 - een teveel aan biologische mest
- Dat er een zekere drempel is, is goed volgens de geïnterviewden. Biologisch boeren is anders en vraagt om ander vakmanschap, specifieke kennis en een andere aanpak. Omschakeling vraagt daarom ook een weloverwogen keuze zodat er niet wordt teruggeschakeld bij de eerste de beste tegenslag. Die drempel maakt ook dat er een zekere bestendigheid is in de groei.

-
- De overheid kan de omschakeling faciliteren. Daarbij noemen de geïnterviewden de volgende punten:
 - Fiscale regelingen om de financiering van grond en gebouwen te vergemakkelijken kunnen groenfinanciering en/of andere fiscale regelingen helpen.
 - Garantstelling in de omschakelperiode
 - Facilitering van (agendering van) onderzoek, ontwikkeling van kennis en onderwijs
 - Passende wet- en regelgeving
 - voor omschakelproducten,
 - rekening houdend met de specifieke kenmerken van de biologische landbouw
 - ook inspeland op komende technologische ontwikkelingen.
 - Meer kennis over de biologische sector om de vergunningverlening soepeler te laten verlopen
 - Een meer toegespitst grond- en pachtbeleid
 - Financiële ondersteuning vanwege de hoge certificerings- en controlekosten bij SKAL
 - Zorg voor een level playing field omtrent wet- en regelgeving voor de biologische sector vergeleken met de ons omringende landen.
 - Echter, de biologische sector ziet vooral voor zichzelf een regierol waar het gaat om omschakeling. Ze ziet zichzelf als een volwassen sector die heel goed voor zichzelf kan zorgen.

Summary

Primary question

The Ministry of Economic Affairs asked LEI Wageningen UR to hold a consultation between stakeholders in the organic sector to track current and future market developments and to ascertain which tools the ministry can use to help achieve a better balance between the growing demand for organic products and the domestic supply.

Sub-questions

- What is the current market like for organic products, and what is its prognosis for the future?
- What factors are hindering the transition to organic farming?
- Which tools can help standard farms transition into the organic sector?
- What role do market players envision for the government?

Conclusions

- There is tension in the market:
 - The demand for organic products is outpacing the supply.
 - The demand for organic animal products is growing even faster than the demand for organic vegetable products.
- This growing market demand requires standard farms to transition to organic production because:
 - The current expansion of existing organic farms is insufficient to meet the growing demand
 - According to organic production concepts, there are limitations to crop intensification and expansion
- In various agricultural sectors, the transition of standard farms to the organic sector is well under way because growers:
 - view it as a good market opportunity to earn higher incomes
 - find the ideology appealing

An exception to this is the poultry sector, where the transition has been uneven because of the profitability in the conventional sector. The standard farms are substantially larger than the organic farms and the efforts to transition are relatively great.
- The following have been identified as obstacles and barriers to the transition to organic production:
 - funding for land and buildings
 - high divestments
 - falling incomes during the conversion period
 - a limited knowledge of organic production methods
 - a limited view on the long-term prospects in the market
 - limited availability of allowable resources (fruit sector)
 - a shortage of organic feed
 - an excess of organic manure
- According to the interviewees, having a certain barrier to organic farming can be beneficial. Organic farming is different from conventional crop production. It requires different expertise, specific knowledge and a different approach. Therefore, to prevent their return to conventional farming with the first setback, producers must first make a well-considered decision before transitioning to organic farming. This barrier also leads to a certain stability in the growth.

-
- The government can facilitate the transition. The following points were identified by the interviewees as being relevant for the transition:
 - fiscal schemes to facilitate the funding of land and buildings, which can also help green financing and/or other fiscal schemes
 - guarantees during the transition period
 - research facilitation and agenda setting and further development of knowledge and education
 - appropriate legislation and regulations that:
 - support transition products
 - take into account the specific characteristics of organic farming
 - can capitalise on future technological developments
 - deeper knowledge about the organic sector to smooth the process of issuing permits
 - a more tailored land-lease policy
 - financial support to offset the high costs of SKAL certification and checks
 - concern for a level playing field regarding legislation and regulations for the organic sector compared with those of the countries neighbouring the Netherlands
 - The organic sector, however, mainly sees itself occupying a leadership role for the transition from conventional to organic farming. It sees itself as a mature sector that is very good at taking care of itself.

1 Welke instrumenten stimuleren het omschakelen van de gangbare naar biologische landbouw?

Het ministerie van Economische Zaken heeft het LEI Wageningen UR gevraagd een consultatie uit te voeren onder stakeholders in de biologische sector om de huidige en toekomstige marktontwikkelingen in kaart te brengen en na te gaan welke instrumenten zij kan inzetten om bij te dragen aan een betere balans tussen (de groeiende) vraag naar biologische producten en het binnenlandse aanbod daarvoor.

Deelvragen

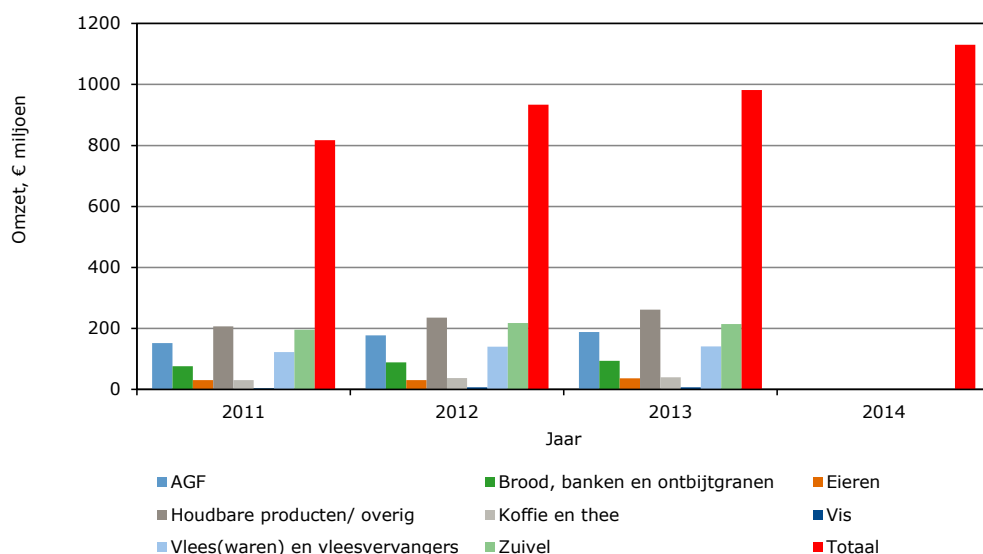
- Hoe is de huidige en toekomstige markt voor biologische producten?
- Welke factoren zijn belemmerend in de omschakeling van de gangbare naar de biologische landbouw?
- Welke instrumenten kunnen van nut zijn om de omschakeling van de gangbare naar de biologische sector te vergemakkelijken?
- Welke rol zien marktpartijen daarin voor de overheid?

Om de vraag te beantwoorden is een aantal activiteiten uitgevoerd. Er is begonnen met een *literatuuronderzoek* naar studies over knelpunten van omschakeling en mogelijke oplossingsrichtingen alsook evaluaties van biologische landbouwbeleid en haar instrumentarium. Daarnaast is een *enquête onder 191 uittreders in 2013 en 2014 en 154 toetreders in 2013 en 2014* uitgezet waarin gevraagd is waarom ze toe- of uittreden en welke omgevingsfactoren of instrumenten daarbij kunnen helpen. Zowel van de uittreders als van de toetreders hebben er 48 geantwoord. Daarmee is de respons onder de uittreders 25% en die onder de toetreders 31%. Ook is met een groot aantal *marktactoren een semigestructureerd interview* gehouden (zie bijlage 1) waarbij aan hen de vraag werd voorgelegd of en waar sprake is van een aanbodkrapte, of uitbreiding van bestaande bedrijven dan wel omschakeling een oplossing was en hoe zij deze dachten te kunnen stimuleren. Tot slot is gebruik gemaakt van diverse *gegevens uit het Bedrijveninformatienet (www.agrimatie.nl)*, onder andere de mate waarin sprake is van vergrijzing, vergrijzing zonder opvolging en verschillen in financiële bedrijfsresultaten tussen de gangbare en biologische sector.

2 De markt vraagt om omschakeling

Vraag naar biologische producten stijgt sneller dan het aanbod

In alle biologische sectoren groeit de vraag. Niet alleen in Nederland (zie Figuur 2.1), maar ook in de ons omringende landen, de Verenigde Staten en zelfs wereldwijd. Deze groeiende vraag wordt nog niet bijgebeend door de groei in het (Nederlandse) aanbod. Bovendien is Nederland als exportland geïnteresseerd in de kansen op de buitenlandse markten en wil de Nederlandse biologische sector deze kansen graag benutten. Alle respondenten signaleren dus groeiende kansen in de (wereldwijde) markt waarop het Nederlandse aanbod niet in gelijke mate in meegroeit.

Figuur 2.1 De omzet aan biologische producten in Nederland, in miljoen €

Bron: Monitor Duurzame Voedsel, 2014 en 2015.

Illustratief in dit verband is het recente persbericht van BIONEXT:

Groei vraag groter dan groei aanbod

'Nederland sluit aan bij een mondiale trend van groei van biologisch in de retail', aldus Van den Idsert. 'In Scandinavië explodeerde de groei zelfs: in 2014 is Zweden met 38 procent gegroeid, in Noorwegen was de groei in de retail 28 procent. In de VS is de groei al enkele jaren boven de 10% en bedraagt de omzet inmiddels 30 miljard euro.' In de Nederlandse retail heeft biologisch een marktaandeel van circa 4 procent in het retailkanaal.

Daarmee groeit de vraag wereldwijd sneller dan het aanbod van biologische producten. Nederland importeert biologische koeienzuivel en ook bio-geitenzuivel is lastig verkrijgbaar. Ook aan biologisch varkensvlees dreigt een tekort. Als grote bedrijven besluiten ook biologische producten te gaan verwerken, zal dat leiden tot tekorten. Een voorbeeld is de tijdelijke introductie van biologische hamburgers bij McDonald's in Duitsland. Door de sterk stijgende vraag naar biologisch in zowel binnen- als buitenland, is er grote behoefte aan boeren die willen omschakelen naar biologisch. Dit geldt in Nederland voor zowel rundveebedrijven, als varkensboeren, akkerbouwers, vollegrond groentetelers en glastuinbouwers. Ook met een groter biologisch aanbod blijven de prijzen voor biologische grondstoffen naar verwachting goed. Dit is anders dan in de gangbare veehouderij, waar de zuivelprijs enorm gezakt is door het overaanbod van zuivel sinds het afschaffen van het melkquotum.

Bron: Persbericht BIONEXT, www.bionext.nl

Vraag naar biologische dierlijke producten groeit harder dan de vraag naar biologische plantaardige producten

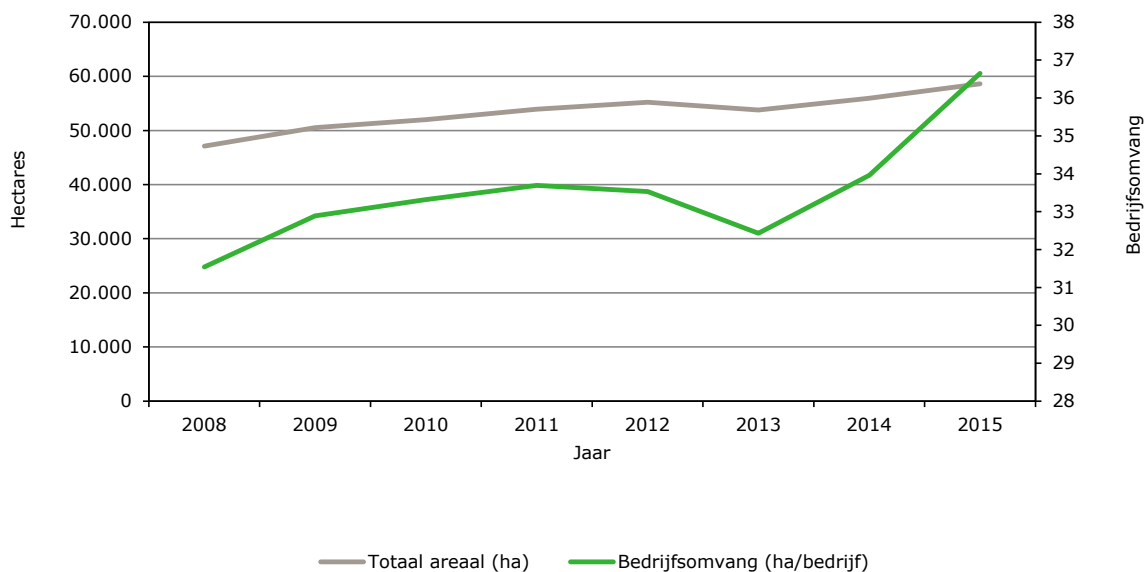
De vraag naar dierlijke biologische producten stijgt harder dan die naar plantaardige biologische producten. Er is sprake van een 'disbalans' die tot uiting komt in de voer- en meststromen. De biologische landbouw wil zo veel mogelijk biologische mest en biologisch voer inzetten. De biologische mest komt van de biologische dierlijke sectoren en het biologisch voer wordt in biologische plantaardige sector geproduceerd. Idealiter is vraag en aanbod van deze mest- en voerstromen met elkaar in balans. Dat kan alleen wanneer de omvang van de dierlijke biologische sector aansluit op die van de plantaardige biologische productie. Door de verschillende groeisnelheden van beide sectoren is dit nu een aandachtspunt (zie verder hoofdstuk 4).

Veel biologische handelsbedrijven en verwerkers geven aan zelf geen tekorten te hebben door een goed georganiseerde aanvoer

Biologische handelsbedrijven en verwerkers signaleren de spanning in de biologische markt. Ze zien dat 'het van ver moet komen' en dat de marktprijzen stijgen. Ze zeggen dat ze zelf de aanvoer en leverantie nog goed kunnen organiseren, maar het vraagt meer organisatie, tijd, energie en geld. Ze moeten er meer voor doen: afnamecontracten (varkenssector), omschakelgroepen opzetten en deze begeleiden, voorfinanciering aanbieden, periodieke marktperspectieven afgeven.

Uitbreiding van bestaande biologische landbouwbedrijven vindt volop plaats

Veel geïnterviewde marktactoren zien al 'dat bestaande biologische landbouwbedrijven erg hun best doen', intensiveren en uitbreiden. Er wordt meer land aangekocht en de productie wordt geïntensiveerd, zoals ook Figuur 2.2 laat zien. Die uitbreiding is mogelijk omdat er momenteel voldoende verdiend wordt in de biologische sector (zie ook bijlage 2). Bovendien werken de banken mee aan eventueel benodigde financiering.

Figuur 2.2 Aantal biologische landbouwbedrijven en areaal biologische productie in de periode 2008 tot en met 2015

Bron: Jaarverslag SKAL 2013 en 2014.

In de biologische melkveehouderij wordt het (graas)areaal ook uitgebreid door natuurgronden van bijvoorbeeld Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten erbij te huren of te pachten.

De dierlijke biologische sector groeit harder dan de plantaardige biologische sector

De productieomvang van de dierlijke sector stijgt sterker dan die van de plantaardige sector in de periode 2011-2014. Ook is de productie per bedrijf in die periode sterk gestegen (zie bijlage 3).

Groei is mogelijk door de vrijkomende grond van conventionele landbouwbedrijven die stoppen
Ondernemers van hogere leeftijd die geen opvolger hebben, verkopen hun bedrijf en de bijbehorende grond. Deze grond komt dus vrij en geven andere bedrijven de gelegenheid te groeien. Uiteraard speelt de ligging van deze vrijkomende grond wel een cruciale rol voor de vraag of bestaande biologische bedrijven deze grond kunnen benutten. Uit Tabel 2.1 blijkt dat 38% van de conventionele landbouwbedrijven wordt gerund door een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder zicht op een opvolger. Deze groep heeft 23% van de grond in handen, zijnde 425.413 ha. De melkveehouderij en de akkerbouwbedrijven nemen daarbij een groot aandeel in. Van deze groep bedrijven is 31% melkveehouder en 19% is akkerbouwer. Het aandeel in de vrijkomende grond is aanmerkelijk meer: de melkveehouderij vertegenwoordigt 46% van de grond en de akkerbouw neemt 28% van de grond voor haar rekening.

Tabel 2.1

Areaal en aantal bedrijven in de conventionele landbouwsector, de melkveehouderij en akkerbouw en aantal bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolger, 2012

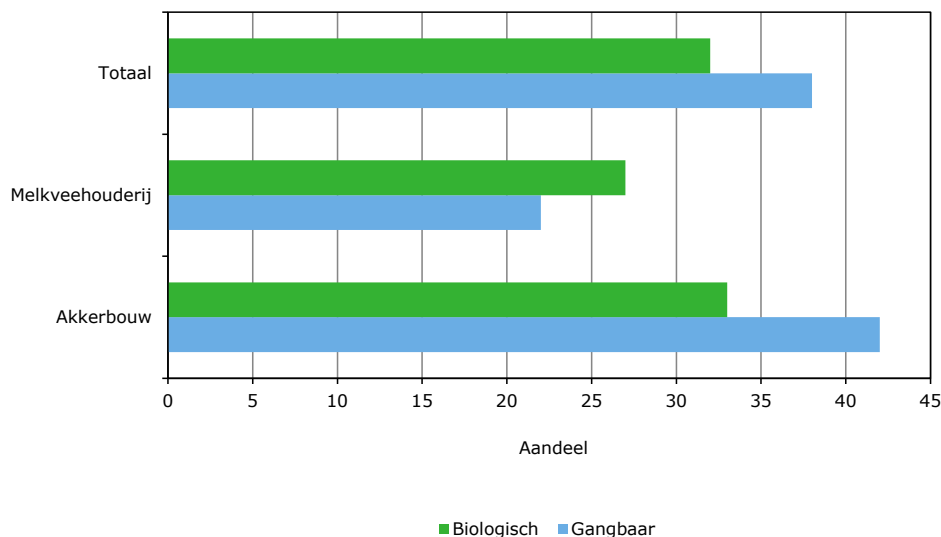
	Totaal	Waarvan	
		Rundveehouderij- bedrijven ¹	Akkerbouw- bedrijven ²
Areaal	1.841.752	966.924	457.943
Areaal van bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolger	425.413	194.932	117.912
Aantal bedrijven	68.810	25.441	12.016
Aantal met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolger	26.200	8.242	5.080

Bron: Agrimatie, LEI, 2015.

De mate waarin bedrijven gerund worden door bedrijfshoofden die ouder zijn dan 50 jaar zonder opvolger in de biologische landbouw iets gunstiger dan in de gangbare landbouw (zie Figuur 2.3), al zijn de biologische melkveehouders iets ouder ten opzichte van hun gangbare collega's. De melkveehouders zijn wel de jongste van alle sectoren: zowel in de gangbare als in de biologische melkveehouderij is er een jongere ondernemer.

¹ De bedrijven 'melkveebedrijven', 'vleeskalverenbedrijven' en 'overige rundveebedrijven'.

² De bedrijven 'graan-, oliezaad- en eiwitgewasbedrijven', 'zetmeelaardappelbedrijven', 'akkerbouwgroentebedrijven', 'akkerbouwbedrijven met vooral voedergewassen' en 'overige akkerbouwbedrijven'.

Figuur 2.3 Aandeel van de groep bedrijven 'met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolging' in de totale groep bedrijven, in %

Uitbreiding van bestaande biologische landbouwbedrijven kent ook grenzen

De uitbreiding van bestaande biologische bedrijven kent wel grenzen, zoals:

- een beperkte beschikbaarheid van grond (in de buurt van bestaande bedrijven) tegen een betaalbare prijs. De agrarische grondprijs in Nederland is nog steeds stijgende en eind 2013 € 54.000 per hectare. Daarbij zijn er grote regionale verschillen, met meer dan € 60.000 per hectare in onder andere Flevoland, Zuidoost-Brabant evenals delen van Westelijk Holland. (www.agrimatie.nl)
- mogelijkheden tot aanpassing van de bedrijfsvoering. Vergroting van het bedrijf kan meerdere arbeidskrachten vragen die er niet gemakkelijk zijn of – nog ingrijpender – een andere bedrijfsvoering vragen die niet goed aansluit bij dat wat de ondernemer kan of wil.
- slechte inpasbaarheid bij de biologische uitgangspunten. Immers, vergroting van bedrijven gaat vaak gepaard met verdere specialisering en dat past minder bij de biologische productiewijze.

Dit zijn de redenen waarom respondenten zeggen dat de groeiende vraag ook vraagt om meer omschakeling van gangbare bedrijven naar biologische productie. Uitbreiding van bestaande biologische bedrijven alleen is niet voldoende om de groeiende vraag op te vangen.

3 Boeren schakelen al om

De markt voor omschakeling is er en boeren pakken die kansen

De groeiende vraag naar biologische producten en de bijbehorende hogere prijzen van biologische producten is een aanmoediging voor boeren om over te stappen van gangbare naar biologische landbouw. In de *plantaardige sector* is deze omschakeling volop gaande, evenals in de varkens- en eiersector. Daarbij wordt de omschakeling in de *varkenssector* vergemakkelijkt door de afnamecontracten in de keten omdat juist in die sector de grote investeringen en onmogelijkheid van terugschakeling belemmerend is. In de *eiersector* gaat de omschakeling gemakkelijker omdat vooral de 'vrije uitloop'-niche dicht bij de biologische productiewijze ligt. In de *zuivelsector* is het prijsverschil tussen biologische en gangbare melk op dit moment groot en het wegvallen van de melkquota roept bij veel boeren de vraag op 'Hoe verder?'. Boeren kunnen kiezen voor opschaling en uitbreiding dan wel hogere verwaarding en biologische productie.

Uitzondering is de pluimveevleessector – daar verloopt de omschakeling stroef

Ook de markt van biologisch pluimveevlees groeit. Echter, gangbare pluimveehouders zijn weinig actief in omschakeling. Daarbij worden drie belemmerende factoren genoemd:

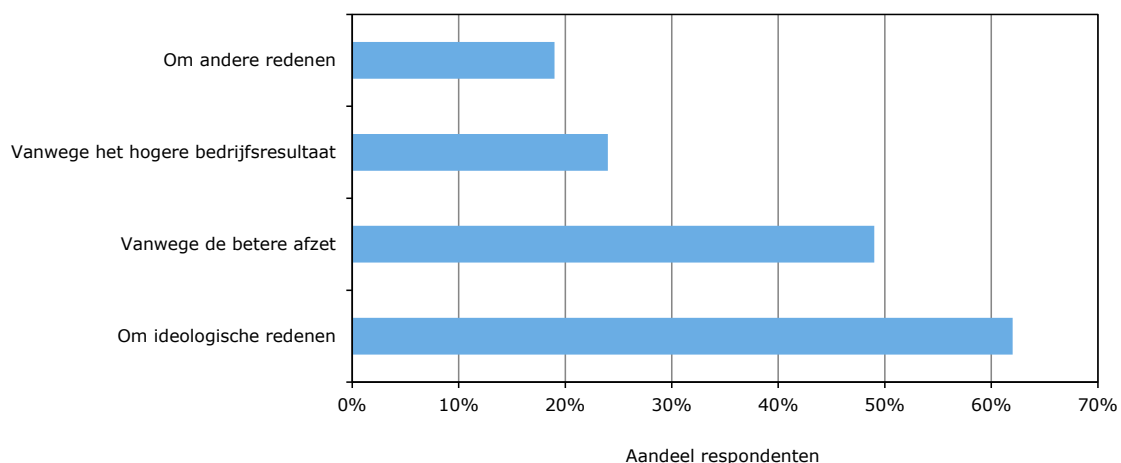
- De inkomens die verdiend worden in de gangbare sector zijn goed, waardoor er weinig reden is om te schakelen.
- De gangbare bedrijven zijn relatief (te) groot ten opzichte van de biologische bedrijven. De gangbare pluimveesector kent – anders dan de varkenssector – niet of nauwelijks kleine bedrijven. Biologische koppels bestaan uit 5.000-10.000 kippen terwijl de gangbare koppels 30.000 kippen omvat.
- De aanpassingen zijn groot. Er moet immers uitloop (lees: grond) komen en de gebouwen moeten aangepast worden.

Andere dan marktoverwegingen helpen ook bij de omschakeling

Niet alleen de markt maakt omschakeling een overweging waard. Ook de roep vanuit burgers en maatschappij om meer duurzaamheid waar de biologische productiewijze goed in past, zien boeren als aanmoediging. De groeicijfers van de Monitor Duurzaam Voedsel zijn sprekend (Monitor Duurzaam Voedsel 2014 en 2015). Daarnaast is er een groep boeren die weer (terug naar het) vakmanschap en innovatie wil en dat meer bij de biologische sector vindt of verwacht dan in de gangbare sector ervaart.

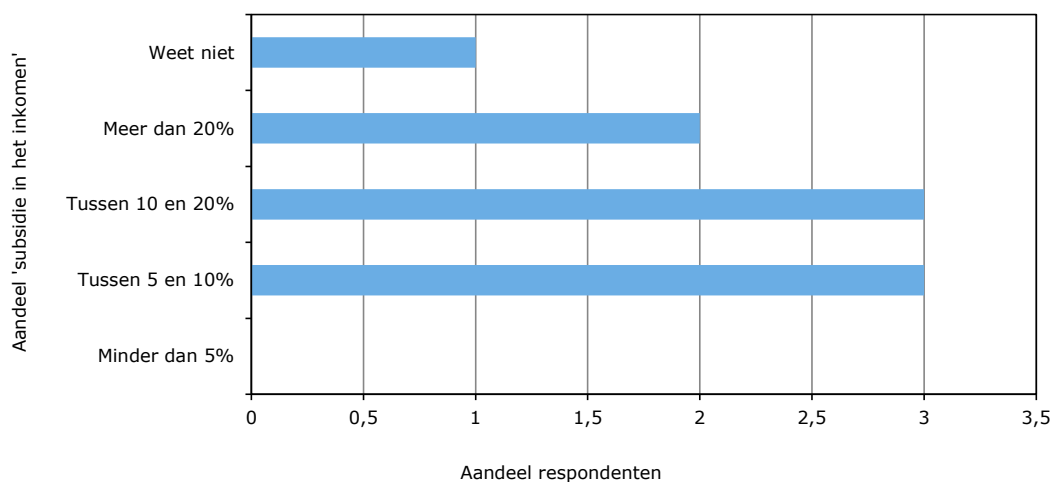
Ook uit de enquête onder de toetreders komt het belang van ideologische redenen sterk naar voren

De meeste respondenten van de enquête onder toetreders voeren ideologische redenen aan, gevolgd door de betere afzet en de hogere bedrijfsresultaten. Ook 'andere' redenen zijn aangedragen (Figuur 3.1).

Figuur 3.1 Percentage van de respondenten (n=37) dat een reden om om te schakelen relevant acht

De respondenten die 'andere redenen' hebben genoemd noemen twee keer motieven die passen bij 'betere afzet'. Twee respondenten schakelden om om redenen van duurzaamheid en twee andere hebben een 'andere', heel specifieke reden. Degenen die de hogere bedrijfsresultaten noemen voeren daarbij de hogere opbrengstprijz als oorzaak aan. Zij spreken ook over een (forse) toename van de bedrijfsresultaten zoals blijkt uit Figuur 3.2.

Figuur 3.2 Verwachte hogere bedrijfsresultaat bij ondernemers die aangeven om die reden om te schakelen, n=9

Een analyse van de bedrijfseconomische resultaten van bedrijven met aardappelen en vollegrondsgroenten leert dat de bedrijfsresultaten (inderdaad) hoger liggen voor de biologische dan voor de gangbare sector. Dat komt door de hogere prijzen. Voor de melkveehouderij ligt het anders. Daar zijn de bedrijfsresultaten tot 2013 van de gangbare sector hoger. Na 2013 - met het wegvallen van de melkquota - stijgen de biologische melkprijzen en daardoor de bedrijfsresultaten van de biologische melkveebedrijven. Zie voor een uitgebreidere toelichting bijlage 2.

Psychologische drempels zijn er minder

Op de vraag of de kloof tussen gangbare en biologische landbouw de boeren nog tegenhoudt of belemmert antwoorden de geïnterviewde marktactoren dat dit veel minder aan de orde is dan jaren

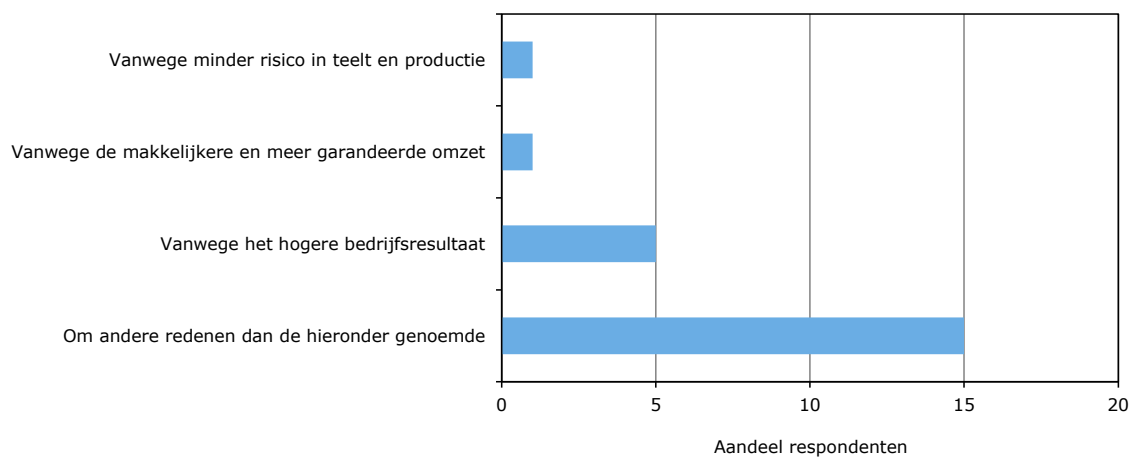
geleden. Er is nog een kloof, maar door een zichtbare verbetering van de financiële situatie binnen de biologische sector groeit het vertrouwen.

Maar een zekere drempel moet er ook zijn

Tegelijkertijd zegt een aantal geïnterviewde marktpartijen ook dat het goed is dat er een zekere drempel is, want biologisch boeren is anders, vraagt ander vakmanschap, specifieke kennis en een andere aanpak. Die drempel maakt ook dat er een zekere bestendigheid is in de groei. Er wordt niet teruggeschakeld bij de eerste de beste tegenslag. Meerdere geïnterviewden willen daarom dat er een zekere drempel blijft en dat boeren weloverwogen het besluit nemen om om te schakelen.

Want sommigen schakelen ook weer terug ...

Er zijn verschillende redenen om weer terug te schakelen, zo blijkt uit de antwoorden van de 21 boeren die teruggeschakeld zijn naar de gangbare sector. De categorie 'andere redenen' scoort het hoogst (zie Figuur 3.3). Er worden dan vooral opmerkingen gemaakt over de werkwijze van SKAL. Ook noemen enkele respondenten de hoge certificerings- en administratiekosten (van SKAL) als hobbel.

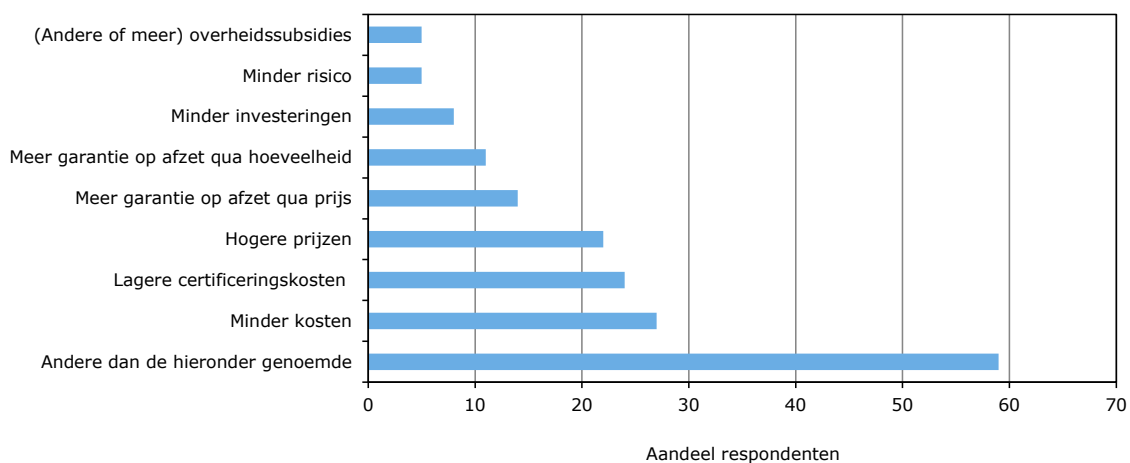

Figuur 3.3 Percentage van de respondenten (n=21) dat een reden om terug te schakelen naar de gangbare landbouw relevant acht.

Degenen die het hogere bedrijfsresultaat noemen als reden voor terugschakelen spreken vooral over de hogere productie en in mindere mate over hogere prijzen in de gangbare sector dan wel lagere kosten. Ruim de helft van deze respondenten verwacht meer dan 20% hoger bedrijfsresultaat in de gangbare sector te behalen.

En hadden dat wellicht niet gedaan wanneer ...

Veel respondenten antwoorden 'anders' op de vraag: 'Wat had u geholpen om actief te blijven in de biologische sector?' Zeven brengen de werkwijze van SKAL naar voren. Ook noemen twee respondenten de hoge kosten in verhouding tot de omzet, waarbij iemand wijst op de ombuiging naar een organisatie 'met vooral een commercieel belang voor zichzelf'. (Onwerkbare) regels is een goede tweede, waarbij de mestwetgeving naar voren komt. Een enkeling noemt ook 'grond' als factor.

Figuur 3.4 Percentage van de respondenten (n=37) dat factoren noemt die hadden geholpen om actief te blijven in de biologische sector

Meerdere respondenten koppelen de certificeringskosten aan de omvang van het bedrijf. In de afsluitende vraag 'heeft u nog opmerkingen' komen 6 respondenten met opmerkingen over de relatief hoge kosten van certificering voor vooral de kleinere bedrijven. Bedrijven moeten SKAL een vast contributiebedrag betalen, onafhankelijk van de omvang van het bedrijf. Dit weegt uiteraard zwaarder bij kleinere bedrijven. Daarnaast zijn er de inspectiekosten die afhangen van de tijd die de controle in beslag neemt. Omdat grotere bedrijven de administratie vaker makkelijker toegankelijk hebben is de benodigde controletijd (en dus de kosten) daar relatief minder.

Angst voor overproductie is er niet of nauwelijks

Vooral in sectoren waar een verwerker een regiefunctie heeft - zoals in de zuivel, varkens- en pluimveesector - zijn er afnameafspraken. Ook in de plantaardige hoek wordt gewerkt met afspraken. Deze betreffen echter geen gegarandeerde hoeveelheid. Deze afspraken hebben meer het karakter van 'als ik biologisch verkoop koop ik het in bij jou' en relaties op de lange termijn in plaats van afnameafspraken op de lange termijn.

Omschakeling van mensen buiten de landbouw als optie

Versillende geïnterviewden wijzen op animo voor mensen van buiten de landbouw voor het biologische vak. Zo start de mbo-opleiding aan de 'Warmonderhof' (waar BD centraal staat) in Dronten met twee extra klassen leerlingen. Deze groep kan geïnteresseerde omschakelaars omvatten.

4 Drempels en belemmeringen bij omschakeling

Moeizame financiering van grond en gebouwen

In nagenoeg iedere sector is investering in grond nodig. Daarnaast hebben de varkenssector en (in minder mate) de pluimveevleessector te maken met grote investeringen in stallen en gebouwen. Hoewel de biologische sector inmiddels goed verdient is er vaak financiering van banken nodig en marktpartijen ervaren een terughoudende opstelling van banken. Bankers spreken over 'nieuwe bedrijfsactiviteiten' wanneer bedrijven overstappen van gangbare naar biologische landbouw. Nieuwe bedrijfsactiviteiten betekenen extra risico's. De kwaliteit van het onderpand weegt (dus) extra zwaar. Vooral in de varkenshouderij zit daar een knelpunt. Immers mocht het onverhoopt niet goed gaan in de biologische sector dan is er niet of nauwelijks een alternatieve bestemming voor de nieuwe stal.³ In de plantaardige sector is het gebrek aan afnamegaranties een punt van aandacht. Bankers zien graag tenminste garanties voor afname voor producten, terwijl dit vooral in de plantaardige sector niet standaardpraktijk is.

Hoge desinvesteringen

In enkele situaties is de desinvestering dermate groot dat overstap ernstig bemoeilijk wordt of zelfs niet mogelijk is. Denk aan varkenshouders met vrij nieuwe stallen en heel gespecialiseerde bedrijven in de akkerbouw en vollegrondsgroenten in (de kop van) Noord-Holland die zich hebben toegelegd op de teelt van kool.

Inkomensdaling in de omschakelingsperiode

Er zijn verschillen in inkomensdaling in de omschakelingsperiode tussen de sectoren. De varkenssector en (in minder mate) de pluimveevleessector hebben te maken met grote investeringen in stallen en gebouwen. In de akkerbouw en vollegrondsgroentesector is gedurende 5-6 jaar een (fors) minder inkomen. De melkveehouderij heeft vooral het laatste halfjaar te maken met een terugval in inkomen. Dan moet ook het voer van biologische herkomst zijn en dat voer is duurder. Echter, er is in die overgangperiode nog geen dekking door een hogere melkprijs.

Beperkte kennis over de biologische productiemethode

Biologisch boeren betekent dat je 'je akker en je dier moet kunnen lezen'. Die kennis is er niet bij alle boeren. Gangbare boeren zijn 'anders opgevoed en opgeleid'. Kennis over bodem, dieren en de eigen kracht om met tegenslag om te gaan is er onvoldoende. Die kennis moet ontwikkeld worden opdat er overtuiging en vertrouwen in het biologische concept is.

Beperkt zicht op de langetermijnvooruitzichten in de markt

Hoewel de markt op korte termijn (dubbele) groeicijfers laat zien, is er ook twijfel over de duur van de groeiende vraag. 'Hoelang beklijft de groeiende vraag naar biologische producten?' Vooral degenen die wijzen op het feit dat de grootwinkelbedrijven biologisch positioneren als 'greenwashing' of 'het groene gordijntje' zien hierin een marktrisico. Het vooruitzicht op de lange termijn is bepalend voor omschakeling en het gebrek aan inzicht is in die markt belemmerend, vooral in de varkenssector, waar terugschakeling geen optie is.

Beperkt beschikbaar palet aan toegestane middelen

In de fruitsector speelt het beperkte palet aan toegestane middelen dat gebruikt mag worden een belemmerende rol, zo laat een van de geïnterviewden weten en zo blijkt uit de enquête.

³ Ter toelichting: hier is een groot verschil met bijvoorbeeld de eiersector. Daar is terugschakeling veel gemakkelijker omdat de biologische sector en de zogenaamde 'uitloop-eieren' dicht bij elkaar liggen. Mocht de biologische overstap tegenvallen dan is de markt van de 'uitloop-eieren' een goed alternatief. Dat maakt ook de biologische pluimveestalt een aantrekkelijker onderpand voor de banken; immers, er is een goede alternatieve bestemming. Dit is veel minder het geval in de varkenssector, waar gangbare en biologische houderij verder uit elkaar liggen.

Tekort aan biologisch voer

Er zijn ook zorgen over de beschikbaarheid van biologisch voer. Dit speelt weliswaar niet op korte termijn,⁴ maar zeker wel op langere termijn. Hier speelt het begrip 'regio' een belangrijke rol. Biologische dieren moeten worden gevoerd met biologisch voer, waarvan (1) een deel uit de regio moet komen en (2) de definitie van de regio bepalend is. Op dit moment moet 20% van het biologisch varkens- en pluimveevoer en 60% van het rundveevoer uit de regio komen waarbij de regio de hele Europese Unie is. Met deze regels wordt al krapte in de markt ervaren. De groeiende biologische dierhouderij vraagt meer biologisch voer, wat tot spanning leidt: 'Het voer komt van verder.' Echter, belangrijk op termijn zijn de groeiende druk vanuit andere EU-lidstaten (i) om het aandeel voer uit de regio te verhogen én (ii) de definitie van het begrip 'regio' aan de te scherpen. Met name de niet-grondgebonden bedrijven kunnen bij te strenge regels in de problemen komen. De Nederlandse plantaardige biologische sector legt het accent op hoger salderende gewassen en produceert vooral gewassen voor (menselijke) consumptie. Hier ligt dus een groot aandachtspunt voor de langere termijn.

Teveel aan biologische mest

Biologische veehouders kunnen hun (groeiende) hoeveelheid mest niet goed afzetten in de biologische sector. De biologische akkerbouwers moeten minimaal 65% van hun mest biologisch invullen en mogen maximaal 35% reguliere mest gebruiken. Die is voor hen goedkoper; reguliere mest is gratis of levert hen zelfs geld op. Dat geldt niet voor de biologische mest waar de biologische akkerbouwers voor moeten betalen. Bovendien: bedrijven met akkerbouw- en vollegrondsgewassen hebben te maken met algemene wetgeving en biologische wetgeving. Wanneer een biologische akkerbouwer met biologische mest bemest wordt al snel de fosfaatgrens bereikt zonder dat er voldoende stikstof wordt toegediend en heeft de biologische akkerbouwer dus tekort aan stikstof.

Reflectie: een vergelijking met de situatie in 2007

In 2007 was er onvoldoende aanbod om aan de (groeiende) vraag te voldoen. Het tekort was vooral voelbaar voor zuivel, varkensvlees, industriegroenten, verse groenten en fruit en glasgroenten. Het tekort zou onvoldoende kunnen worden opgevangen door uitbreiding van de bestaande productie en daarom was het nodig om meer producenten over te halen om biologisch te gaan produceren. Sukkel en Van der Waal (2007) hebben een aantal belemmerende factoren genoemd, zoals:

- De onbekendheid met en het negatieve beeld van de biologische bedrijfsvoering
- Het onvoldoende vertrouwen in de biologische markt
- De economische drempels, met name
- De hoge investeringen en
- Het lagere inkomen in de omschakelperiode
- Het onvoldoende uitzicht op een economisch voordeel van de biologische productiewijze ten opzichte van de gangbare manier van landbouw bedrijven en
- De vergrijzing en het gebrek aan ondernemerschap in de agrarische sector.

Dit beeld is nog maar gedeeltelijk terug te vinden.

Allereerst zien de geïnterviewde marktpartijen dat de onbekendheid met en het negatieve beeld van de biologische bedrijfsvoering gaandeweg vermindert en wordt deze factor niet meer als sterk belemmerende factor genoemd. Ook het onvoldoende vertrouwen in de biologische markt en het onvoldoende uitzicht op economisch voordeel komt niet meer terug. Sterker nog: dit vormt voor veel boeren aanleiding om over te stappen. Al is het uitzicht op langere termijn nog steeds spannend. De economische drempels in de vorm van de hoge investeringen en het lagere inkomen in de omschakelperiode is een belemmering komt nog steeds voor. Tot slot, de vergrijzing: dit is op korte termijn een belemmerende factor, maar biedt op langere termijn kansen voor uitbreiding van bestaande bedrijven wanneer er geen opvolger is.

⁴ Dit is wellicht de reden is dat dit punt niet prominenter naar voren komt als aandachtspunt in de enquête waar vooral naar ervaringen nu en in het verleden is gevraagd.

5 Facilitering door de overheid is welkom

Het ministerie van Economische Zaken wil weten welke instrumenten zij kan inzetten om bij te dragen aan een betere balans tussen (de groeiende) vraag naar biologische producten en het binnenlandse aanbod daarvoor. Daartoe heeft ze het LEI Wageningen UR gevraagd om interviews met marktpartijen te houden en een enquête uit te zetten om de overwegingen bij biologische boeren te peilen.

De overheid kan verschillende instrumentaria inzetten om de omschakeling te faciliteren

In de interviews worden de volgende instrumentaria en acties naar voren gebracht.

- *Fiscale regelingen*

Om de financiering van grond en gebouwen te vergemakkelijken kunnen groenfinanciering en/of andere fiscale regelingen helpen.

- *Garantstelling in de omschakelperiode*

De omschakelperiode is het meest cruciaal en spannend omdat de kosten in die periode hoger zijn en de productie lager terwijl de opbrengstprijzen dit verschil (nog) niet compenseren. Dat betekent een risico voor de banken. Gaat het biologische bedrijf het redden? Een extra garantie vanuit de overheid kan helpen. Deze garantstelling moet niet alleen gelden voor de financiering van grond en opstallen, maar vooral voor het extra benodigde werkkapitaal (extra arbeidskracht, opbrengstverliezen, duurder voer enzovoort).

- *Facilitering van (agendering van) onderzoek, ontwikkeling van kennis en onderwijs*

Hier wordt een aantal punten uit de interviews genoemd:

- Ondersteun de ontwikkeling van een omschakelingsplan met de hulp van bijvoorbeeld DLV of Wageningen UR en banken en accountants. Daarmee wordt het voor bedrijven duidelijk wat omschakeling betekent, wat hen te wachten staat en kunnen ze de risico's beter inschatten. Wanneer partijen als banken en accountants hierin meedenken ontstaat er ook een betere basis om de investeringsplannen te doordenken en te beoordelen.
- Ondersteun met behulp van kennisvouchers of bedrijfsnetwerken die persoonlijke begeleiding en coaching kunnen bieden.
- Ondersteun de ontwikkeling van een kennis en ontwikkelagenda gericht op de beschikbaarheid van biologisch uitgangsmateriaal (voer, rassen) dat van biologische herkomst moet zijn én uit de regio moet komen.
- Ontwikkel kennis in het groenonderwijs over natuur, bodem en dieren opdat de kennis over de natuur groeit onder de (toekomstige) boeren.
- Ontwikkel marktkennis voor de boeren en voor de sector: markt- en prijsstatistieken, studies naar omschakelpotentieel.

- *Passende wet- en regelgeving*

- Voor omschakelproducten; wanneer zij een zekere biologische status krijgen en dus een hogere prijs komt er een betere balans in kosten en opbrengsten in de overgangsfase.
- Voor de biologische landbouw. Wetgeving toegespitst op de gangbare landbouw wordt té gemakkelijk ook toepasbaar verklaard op de biologische sector, terwijl deze sector op punten wezenlijk verschilt. Een recent voorbeeld is de wetgeving rondom de fosfaatrechten en de mestverwerkingsplicht.
- Voor de komende technologische ontwikkelingen. Hierbij wordt genoemd het onderwerp 'biologische teelt op water'. In de gangbare sector is deze (milieuvriendelijke) ontwikkeling volop gaande en de biologische sector pakt dit nog niet op omdat het niet grondgebonden is.

- *Meer kennis over de biologische sector ten behoeve van vergunningverlening*

Er is behoefte aan meer kennis bij de lokale overheden (provincie en gemeenten) over de biologische sector opdat de vergunningverlening meer toegespitst is op de biologische sector. De beperkte kennis over de biologische sector bij de (lokale) vergunningsverleners bemoeilijkt het verkrijgen van vergunningen. Enkele jaren geleden heeft het project met LTO-Noord laten zien hoe meer kennis leidt tot een versnelling van het proces om de benodigde vergunningen te verkrijgen.

- *Een meer toegespitst grond- en pachtbeleid*

Er zijn kortlopende (pacht)contracten die bovendien hoge rendementen moeten opleveren (lees: hoge pacht prijzen). Deze combinatie van eisen zijn weinig passend bij de biologische landbouwpraktijk en bemoeilijkt de mogelijkheden voor uitbreiding. Stimuleer het gebruik van publieke gronden om het areaal en de buffercapaciteit te vergroten.

- *Financiële ondersteuning vanwege de hoge certificerings- en controlekosten bij SKAL*

Hoewel de subsidie om de certificeringskosten (deels) te compenseren net is afgesloten en het 'weliswaar niet heel veel hielp' (zie box) was het tóch een ondersteuning.

Enkele observaties

- Van de 38 toetreders die de vraag over het wel of niet ontvangen van subsidie hebben beantwoord heeft slechts één iemand een subsidie ontvangen en de overige 37 niet en toch zijn ze overgestapt.
- Het aandeel daarvan in het inkomen liep uiteen van minder dan 5% (7), tot 5-10% (3), tot 10-20% (3) tot meer dan 20% (3).
- Uit de analyse van bedrijfseconomische resultaten van de biologische melkveebedrijven blijkt het aandeel in het inkomen 0.3% in de periode 2011-2013 tot 3,2% in de periode 2005-2007. (Bron: LEI – op basis van www.agrimatie.nl)
- Uit de analyse van bedrijfseconomische resultaten van de biologische bedrijven met akkerbouw en vollegrondsgroenten blijkt het aandeel van de subsidie in het inkomen van <1% in de perioden 2008-2011 en 2011-2013 tot 3,2% in de periode 2005-2007 op te lopen. (Bron: LEI – op basis van www.agrimatie.nl)

- *Level playing field*

Alle geïnterviewde marktpartijen wijzen actief ingrijpen in de markt af, maar een aantal van hen wijst wel op de ongelijkheid met andere landen wanneer daar wel overheidssteun wordt gegeven voor omschakeling. Zij vragen voor om oog te hebben voor een level playing field.

Er zijn wel grenzen aan wat de overheid kan doen: Het omschakelen moet vooral door de markt zelf opgepakt moeten worden

De sector is terughoudend over actief overheidsingrijpen in de markt. Dat helpt niet en wordt zelfs afgewezen met de herinneringen van eind negentiger jaren - begin 21e eeuw in het achterhoofd. Ter herinnering: toen stimuleerde de overheid de biologische landbouw met hectare-subsidies waardoor de groei van biologische productie de vraag overtrof en de marktprijs fors daalde. Een enkeling meldt daarbij 'met het grootwinkelbedrijf als lachende derde' en wijst op zelfs de negatieve neveneffecten van actief overheidsbeleid: 'Omdat het aanbod stijgt dalen de prijzen en komen boeren weer in de moeilijkheden.' Een ander wijst erop dat 'platte hectarepremies een type boer aantrekt dat niet past bij de biologische sector en op termijn geen goed doet'. De overstap moet vooral door de markt zelf opgepakt worden. De biologische sector is inmiddels een volwassen sector die zelf heel goed kan zorgen voor een goed evenwicht in vraag en aanbod. 'Er is geen overheidsingrijpen nodig om vraag en aanbod beter bij elkaar te brengen. Dat kan de sector prima zelf', aldus één van de geïnterviewden.

Literatuur en websites

BioJournaal 28 oktober 2015 '*Bionext pleit voor gerichte maatregelen om omschakeling te stimuleren*
Biologische omzet stijgt naar ruim 1,1 miljard' -
<http://www.biojournaal.nl/artikel/20574/Biologische-omzet-stijgt-naar-ruim-1,1-miljard>

Kersbergen, M.C. en J. Leferink (2004) Evaluatie beleidsnota biologische landbouw 2001-2004,
Ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Expertisecentrum LNV

Ministerie Economische Zaken, (2014) Monitor Duurzaam Voedsel 2013 Consumentenbestedingen aan
duurzaam gelabelde producten

Logatcheva, K. (2015) Monitor Duurzaam Voedsel 2014, LEI, Den Haag 2015-099

Sukkel, W. en B. Van der Waal (2007), Studie Stimuleren van Omschakeling naar Biologische
Landbouw anno 2007 – Knelpunten en oplossingsrichtingen bij omschakeling – bioKennis – PPO
nr. 368, Lelystad

<http://www.agrimatie.nl>

<http://www.bionext.nl/zakelijk/nieuws?page=1>

Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden

Achim Tijkorte	Product manager Reudink BV
Arend Zeelenberg	marketingadviseur Bureau AZ, voormalig ketenmanager plantaardige producten TaskForce Marktontwikkeling Biologische Landbouw
Bavo van den Idsert	BIONEXT, http://www.bnr.nl/?service=player&type=column&audioId=2699551
Edwin Crombags	manager marketing en sales Ecomel
ErikJan van den Brink	commercieel directeur Udea
Frank Brinkman	inkoper groenten en fruit, Bakker Barendrecht
Gerda Zijlstra	marketeer, Plukon
Harry Luesink	LEI – onderdeel van Wageningen UR, expert mestwetgeving
Henk Gerbers	voorzitter Stichting Merkartikel Bio+
Jan Groen	directeur Greenorganics
Maaïke Raaijmakers	projectleider bij BIONEXT mede namens Paulien Veerkamp, uitvoerend secretaris VBP
Marian Blom	betrokken bij regelgeving, BIONEXT
Maurits Steverink	TrueFoodsProjects, voormalig ketenmanager dierlijke producten TaskForce Marktontwikkeling Biologische Landbouw
Niels Back	Triodosbank
Peter van Horne	LEI- onderdeel van Wageningen UR, expert pluimveesector
Willem Remijnse	voorzitter Biologische Pluimveehouders Vereniging

Bijlage 2 Bedrijfsresultaten biologische en gangbare melkveehouderij

Tabel B2.1

Vergelijking resultaten tussen biologische en gangbare melkveebedrijven (2005-2013)

	2005-2007		2008-2010		2011-2013	
	biologisch	gangbaar	biologisch	gangbaar	biologisch	gangbaar
Oppervlakte voedergras	4	8	6	9	4	9
Melkquotum (1.000 kg)	370	554	416	632	418	692
Melkproductie per koe	6.251	7.845	6.342	8.079	6.268	8.040
Melkproductie per ha voedergras	7.268	12.790	7.440	13.667	7.089	14.146
Totaal aantal aje	1,45	1,58	1,65	1,66	1,62	1,73
Aantal onbetaalde aje	1,2	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5
Fabrieksprijs melk per 100 kg melk	37,4	32,1	41,2	32,9	47,5	39,6
Kritieke melkprijs per 100 kg melk	38,5	33,5	47,8	38,0	51,4	40,9
subsidie biologische productiemethoden	1.760	39	559	16	99	5
Inkomen uit bedrijf:						
Per ton melk	144	113	64	52	77	74
Per onbetaalde aje (1.000 euro)	43.591	41.796	19.401	22.314	22.855	33.778
In % v. niet betaalde kosten	58	58	31	37	42	65
In % van opbrengsten	26	25	11	12	12	14
Bron: Informatienet						
extra hulpvariabelen						
Aantal steekproef bedrijven	27	256	33	283	32	294
Inkomen uit bedrijf (x 1.000)	53.438	61.536	27.348	33.309	33.498	51.448
Bedrijfsovername (%)	0	4	0	6	0	8
Opvolger aanwezig (%)	3	76	8	83	9	86
opbrengsten totaal	206.010	241.995	248.690	284.557	269.240	362.699
melkproductie	369.969	542.803	428.266	635.708	436.029	696.076
aantal koeien	59	69	68	79	70	87
vetgehalte	4,38	4,39	4,34	4,37	4,29	4,39
eiwitgehalte	3,48	3,51	3,52	3,52	3,49	3,53
kg krachtvoer/koe	1.278	2.089	1.388	2.117	1.340	2.093
prijs krachtvoer/100 kg	24,2	17,5	32,3	22,5	37,7	28,8
vervangingsperc.	24	26	22	26	21	26
krachtvoer per 100 kg melk	20	27	22	26	21	26

Conclusie:

- De gangbare melkveehouders verdienen meer dan de biologische boeren. Ondanks de hogere melkprijs voor de biologische melk. De hogere kosten voor het (biologische) krachtvoer, de lagere veebezetting en de lagere melkproductie per koe kunnen de hogere melkprijs onvoldoende compenseren.
- De subsidie neemt een beperkt aandeel in het inkomen in: van 0,3% in de periode 2011-2013 tot 3,2% in de periode 2005-2007.

Tabel B2.2

Vergelijking resultaten tussen biologische en gangbare akker- en tuinbouwbedrijven (2005-2013)

	2005-2007		2008-2010		2011-2013	
	Biologisch	Gangbaar	Biologisch	Gangbaar	Biologisch	Gangbaar
Cultuurgrond (ha)	47	57	46	59	46	54
Waarvan groenten (ha)	12	3	13	6	16	11
Totaal aantal aje	2,4	1,5	2,3	2,3	3,0	3,0
Aantal onbetaalde aje	1,2	1,3	1,2	1,3	1,4	1,3
Opbrengsten (1.000/ha cultuurgrond)	6,2	4,9	6,5	6,3	7,8	7,6
Betaalde kosten (1.000/ha cultuurgrond)	4,7	3,7	4,8	5,0	6,4	6,7
Inkomen (1.000/onbetaalde aje)	65	54	62	58	47	39
Rentabiliteit	102	97	99	99	98	97
Subsidie biologische productiemethoden	2.046	1	553	81 ⁵	89	10
Bron: Informatienet						
extra hulpvariabelen						
aantal bedrijven met cons. Aard	12	24	15	34		
kg cons. Aard per hectare	22.963	47.259	32.622	55.344		
prijs cons. Aard. Per 100 kg	36	15	27	14		
saldo cons. Aard. Per hectare	5.971	5.097	6.637	5.230		
aantal bedrijven met poot Aard	5	15	4	25		
kg poot Aard per hectare	22.670	38.798	33.453	40.862		
prijs poot Aard. Per 100 kg	51	27	45	28		
saldo poot Aard. Per hectare	8.584	7.041	11.096	7.436		
aantal bedrijven met zaaiuien	7	26	10	36		
kg zaaiuien per hectare	28.511	55.106	32.619	59.185		
prijs zaaiuien Per 100 kg	40	12	36	13		
saldo zaaiuien Per hectare	8.414	4.817	8.200	5.799		
aantal bedrijven met tarwe	15	29	16	38		
kg tarwe per hectare	4.894	8.298	5.395	9.418		
prijs tarwe Per 100 kg	30	16	30	17		
saldo tarwe Per hectare	1.239	1.010	1.337	1.170		
aantal bedrijven met gerst	5	11	4	16		
kg gerst per hectare	4.397	6.073	4.482	7.273		
prijs gerst Per 100 kg	22	18	24	18		
saldo gerst Per hectare	926	921	950	875		
aantal steekproef	20	30	22	47		
totaal opbrengsten	292.374	284.158	294.904	372.453		
inkomen uit bedrijf	74.507	69.707	74.632	77.784		
Inkomen uit bedrijf:						
Per oaje (1.000 euro)	64.558	54.137	61.503	58.171		
In % v. niet betaalde kosten	107	86	99	102		
In % van opbrengsten	25	25	25	21		

Conclusie:

- De biologische bedrijven met akkerbouwgewassen en vollegrondsgroenten verdienen meer dan de gangbare boeren. De lagere opbrengsten per hectare worden ruimschoots goedgehaakt door de hogere productprijzen.
- De subsidie neemt een beperkt aandeel in het inkomen in: van <1% in de perioden 2008-2011 en 2011-2013 tot 3,2% in de periode 2005-2007.

⁵ Dit betreft de subsidie die bedrijven in omschakeling ontvangen.

Bijlage 3 Structuur van de biologische landbouwsector

Tabel B3.1

Omvang van de biologische bedrijven in 2011, 2013 en 2014

	2011	2013	2014
Akkerbouw (ha)	10.257	10.843	10.261
Tuinbouw open grond (ha)	1.870	2.060	2.262
Tuinbouw onder glas (m2))	1.175.781	1.297.356	1.169.091
Grasland en groenvoedergewassen (are)	33.967	35.131	35.321
Graasdieren: rundvee (aantal dieren)	21.875	23.949	23.496
Graasdieren: schapen (aantal dieren)	20.008	18.820	14.478
Graasdieren: geiten (aantal dieren)	25.160	30.737	29.737
Hokdieren: varkens (aantal dieren)	57.487	63.588	68.914
Hokdieren: kippen (aantal dieren)	1.832.940	2.229.598	2.405.015

Bron: www.statline.nl

Tabel B3.2

Aantal van de biologische bedrijven in 2011, 2013 en 2014

	2011	2013	2014
Totaal	1.400	1.440	1.412
Waarvan met ...			
Akkerbouw	512	573	554
Tuinbouw open grond	364	400	404
Tuinbouw onder glas	94	103	104
Grasland en groenvoedergewassen	989	1.037	1.036
Jong rundvee	534	554	532
Schapen	180	181	170
Geiten	113	115	113
Varkens	99	120	119
Kippen	180	202	204

Bron: www.statline.nl

Tabel B3.3

Omvang per biologisch bedrijf

	2011	2013	2014
Akkerbouw (ha/bedrijf)	20	19	18
Tuinbouw open grond (ha/bedrijf)	5	5	6
Tuinbouw onder glas (m2/bedrijf)	12.508	12.595	11.241
Grasland en groenvoedergewassen (are/bedrijf)	34	34	34
Jong rundvee (aantal dieren/bedrijf)	41	43	44
Schapen (aantal dieren/bedrijf)	111	103	85
Geiten (aantal dieren/bedrijf)	222	267	263
Varkens (aantal dieren/bedrijf)	581	529	579
Kippen (aantal dieren/bedrijf)	10.183	11.037	11.789

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

Report
LEI 2015-148

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

REPORT
LEI 2015-148
ISBN 978-90-8615-722-8

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation van de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.